

prioribus dignitatibus imperator aut suæ aut publicæ utilitatis rationem habere videri potuerit; in consularu vero dando ejus tantum, cui datus est.

DISTRIBUTIO.

Prima hujus orationis parte imperatoris virtutes recenset, altera pro accepto consulatu gratias agit.

Pars prima. Perstringit ejus victorias, receptas ejus virtute Gallias, subactam pene omnem barbariam, num. 3. Iterum de Gallis tum a barbarorum vastitate, tum a judicium quibus subessent tyrannide et avaritia ereptis, deletos Germanos, jus restitutum, emendatos ejus virtutum exemplo mores, num. 4. Quæ omnia mirum quantum a Juliano Constantium aliena sint, num. 5. Julianus in medio Illyrici sinu repente adest, hic et ubique victor, n. 6. Istrum navibus transcurrit barbarorum terrore tanto, ut supplices veniam petant, num. 7. Ad Adriam, Tyrrenum, Mæotidem pugnat et vincit, Nicopolim instaurat, Eleusinam et alias Macedoniæ, Illyrici et Peloponnesi civitates restituit, num. 9. Patiens laboris bellici, castrensi cibo contentus, num. 12. Sibi asper, in alios facilis, sibi parcus, in alios liberalis,

num. 11. Castus, in castris perpetuus, num. 13. Sic peragrata victoriis Thracia de sublevanda Urbis annonæ penuria cogitat, num. 14.

Pars secunda. Imperatoris in se beneficium amplificat, quod consulatum acceperit non meritis, quod in summa virorum bonorum copia, quod minorem magistratum petens, quod sine largitionibus et ambiendi labore, quod in tenui re et ambiendi ignarus, voti compos fieri nunquam potuisset, num. 15. Quod uno eodemque anno ærarii publici cura, præfectura et consulatu insignitus sit, num. 22. Redit ad commemorationem virtutum imperatoris, cujus in fovendis litteris revocandisque artibus studium commendat, num. 23; in omnium animis sibi conciliandis industriam, num. 25; in eligendis amicis prudentiam, in eosdem fidem, num. 26; in summo honorum apice modestiam, in condonandis injuriis clementiam, num. 27; ac præcipue singularem in se et collegam humanitatem.

IN FINE.

Denique accepti a tanto imperatore beneficii nunquam futurum se immemorem pollicetur, num. 31.

MAMERTINI GRATIARUM ACTIO JULIANO AUGUSTO.

I. Etsi scio te, imperator, et cunctos ^a qui consilium tuum participant posse mirari quod nunc deum gratias agere exorsus sum, quasi beneficia in me tua ¹ cœperint a consulatu, fatebor tamen ^b quod ingenii (cujus me prænitet) conscius, etiam nunc tacere voluissem, et prorumpens licet hujus muneris gaudium intra arcanæ lætitiæ conscientiam coercere. Sed sive errorem nostrum, sive consilium congesta et coacervata in unum beneficia vicerunt; atque in id redegerunt ^c necessitatis ambiguum, ut mihi aut indiserti, aut ingrati esset fama subeunda: malui eloquentiam potius quam pietatem erga te officiumque meum desiderari. Et sane in his honoribus quibus

¹ Jam Mamertinus ærarii præfecturam a Juliano Augusto acceperat, jam prætorio per Illyricum præfectus fuerat, cum consulatus veluti tot honorum cumulus accessit. Quare infra, num. 21: *Cum me propter tantillum innocentiae meritum uno in anno ter videat honoratum.*

² Id est, publicam pecuniam in Saturni templo repositam. Ærarii præfectos ab Augusto primum institutos addunt, Suetonius in *Augusto*, cap. 49, et Dio. lib. LV.

³ Vere, an injuria? haud scio Mamertinum peculatus reum ab Avitiano delatum tradit Ammianus lib. XXVII.

me prius honestaras, minor esse causa ad agendas gratias videbatur. Nam cum me ² ærarium publicum curare voluisti, cum quæreret virum animi magni adversus pecuniam, liberi adversus offensas, constantis adversus invidiam, me, ³ qui tibi viderer ejusmodi, delegisti: idque eo tempore quo exhausta provinciæ partim deprædatione barbarica, partim non minus exitiabilibus quam pudendis præsentium rapinis ulro opem imperatoris exposcerent, milites sæpe anteaclis temporibus ludo habiti cum præsens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere pensare. At cum me ⁴ prætorii præfecisti, et provincias de te egregie meritas meæ fidei

⁴ Ante Constantini tempora præfectus prætoris dicebatur, qui militibus iis præerat, quos imperator in sui custodiam allegerat. Postquam vero prætorie cohortes pro Maxentio turbas excitassent, post casum tyrannum, hæc dignitas penitus a Constantino sublata est, et orbe Romano in quatuor partes seu dioceses diviso, quatuor præfecti prætorio creati, qui singulis præessent: quorum unus prætorio Galliarum, alter prætorio Italiæ, tertius prætorio Illyrici, quartus prætorio Orientis præfectus dicebatur. Mamertinum præfectum prætorio per Illyricum fuisse ait Ammianus lib. XXII.

INTERPRETATIO

^a Qui tibi sunt a consiliis.

^b Quod conscius tenuitatis ingenii mei cujus me piget.

^c Necessitatis angustias.

tute¹que mandasti, ingens iudicii tui fuit munus; **A** sed in eo non mihi solum quem tanta potestate succinxeras, verum etiam negotiis tuis commodasse aliquatenus videbare.

II. Porro in decernendo consulatu remotis utilitatibus tuis rationem meæ solum dignitatis habuisti. Nam in administrationibus labor² honori adjungitur: in consulatu honos sine labore suscipitur. In illis si læteris, cupidæ ambitionis esse videaris; in hoc nisi aperte et propalam læteris, ingratus sis. Huc accedit quod ipsa ³ hæc urbs, atque hoc augustissimum consilii publici templum officium hujus orationis efflagitant. Hæc tibi, nominis novi, sed antiquissimæ nobilitatis, civitas est patria: ⁴ hic primum editus, hic quasi quoddam salutare humano generi sidus exortus. Hi cives et populares tui silere me non sinunt, nec patiuntur ut quisquam alius ⁵ auspiciatissimo die apud te ac de te loquendi munus usurpet, quam is qui amplissimo sit præditus magistratu. Putant aliquid adjicere ad splendorem laudum tuarum consulis nomen, et recte putant. Adjicitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licet, maxime imperator, publico iudicio et nomine agere tibi gratias debeam, tamen illa quæ pro summa re domi forisque gessisti, nunc ex parte maxima prætermittam, ut ⁶ quantocius ad ea quæ propria sunt, perveniat oratio.

III. An ego nunc ⁷ receptas virtute tua Gallias, ⁸ barbariam omnem subactam pergam quasi nova et inaudita memorare, quæ in hac Romani imperii parte gloriosissima sint famæ laude celebrata, in tantum **C** ut ⁹ fratris imperatoris mererentur invidiam? Quid enim a te aliud ¹⁰ consortis imperatoris alienavit animum, nisi gloriæ tuæ splendor? Testor immortalem Deum, testor ¹¹ ad vicem numinis mihi sanctam conscientiam tneam, me multa constanter in hac urbe fuisse dicturum de his quæ adversus optimum impe-

¹ Constantinopolis novo nomine appellata, quæ olim *Byzantium* dicebatur.

² Julianus Augustus Constantinopoli natus est anno Christi 331, octavo idus Novembres.

³ Cal. Januarii, quibus Mamertinus una cum Nevita collega consulatum auspiciabatur.

⁴ Citissime.

⁵ Ereptas ex barbaris, qui a Constantio Augusto contra Magnentium evocati, cum nulli usui ad eam rem esse se viderent, Gallias populabantur. Sozomen. lib. v, cap. 2. Jamque oppida ferme 43 ceperant, inquit Julianus.

⁶ Francos in primis ac Germanos omnes.

⁷ Constantii Augusti, quem Juliani fratrem vocat, seu quod patruales essent, id est, eundem haberent avum Constantium, seu quod Julianus Helenam Constantii sororem duxisset.

⁸ Constantii.

⁹ Si viveret adhuc Constantius. Is autem ante annum obierat tertio nonas Octob., prope Tarsum,

INTERPRETATIO.

^a Sed ea in re non mihi tantum, quem tanta præfectura cohonestaras, sed etiam rebus tuis serviisse aliquo modo videbaris.

^b Et dei loco.

^c Quæ ad amorem et fidem obstringere te debuissent.

^d Data pecunia leniisset, ita ut optarent se in barba-

ratorem inclementer et impie cogitata atque suscepta sunt, ^e si etiam nunc hominum cœtus divus Constantius frequentaret. Nunquam profecto liberi civis et boni senatoris officio defuissem, quominus redarguerem et convincerem eas illi in te odii fuisse causas, ^f quæ amoris inflammatrices et fidei obsides esse debuerunt.

IV. Florentissimas quondam antiquissimasque ¹⁰ urbes barbari possidebant, Gallorum illa celebrata nobilitas aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis serviebat. Porro aliæ quas a vastitate barbarica terrarum intervalla distulerant iudicum nomine a nefariis latronibus obtinebantur; ingenua ¹¹ indignis cruciatibus corpora; nemo ab injuria liber, nemo intactus a contumelia, nisi qui crudelitatem prædonis **B** ^d pretio mitigasset: ut jam barbari desiderarentur, ut præoptaretur a miseris fortuna captorum. In hoc statu imperator noster Gallias nactus minimum habuit adversus hostem laboris atque discriminis, una acie Germania universa deleta est, ¹² uno prælio debellatum, sed emendatio morum, judiciorumque correctio et ^e difficile luctamen, et periculi plenum negotium fuit. Nam ut quisque improbissimus erat, ita maxime Caesaris rebus inimicus, vitandis legum pœnis de novo scelere remedia quærebat, et quia defendere admissa flagitia non poterat, in ^f ultorem juris invidiam congerebat. Et cum sancti principis mores atque instituta falsarum opinionum, vituperationum licentiam submoverent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem ^g ¹³ laudum titulis peragebant, in omnibus conventiculis quasi per benevolentiam illa **C** jactantes, Julianus Alamanniam domuit, Julianus urbes Galliæ ex favillis et cineribus excitavit. Illæ provinciæ obsessæ, expugnatae, ferro ignique vastatae beatiores sunt his oppidis quæ habet sine hoste Constantius. ¹⁴ Æstates omnes in castris, hiemes in tribunalibus degit. Ita illi anni spatia divisa sunt, ut aut cum adversus Persas proficisceretur.

¹⁰ Quadraginta quinque, si Juliano credimus, atque adeo burgis et castellis minoribus omissis. Reliqua vero Gallia barbarorum populationibus et excursionibus vastata erat et inculta.

¹¹ Adde suberant, vel lacerabantur: quam ultimam vocem excidisse suspicatur Livinus. Aut lege cum Acidalio, ingenui indignis oneribus correpti.

¹² In campis Argentoratensibus dato, ubi Julianus cum paucis militibus septem totius Germaniæ potentissimos reges cum numerosissimo eorum exercitu plane profligavit. Ex barbaris cæsa sunt 6, ut vulgo **D** aiunt, aut ut asserit Zosimus 60 millia; captus Francorum rex Chodonarius, et cum innumera captivorum manu ad Constantium abductus est.

¹³ Quasi amoris specie laudabant Julianum, sed revera ut bilem moverent Constantio, quo obrectatorum genere nullum est malevolentius.

¹⁴ Id de Juliano asserit Ammianus.

rorum servitute esse, et miseriæ suæ præponerent captivorum sortem.

^e Arduum opus.

^f Invidiam conflabat huic æquitatis vindici.

^g Laudandi specie obtegebant

barbaros domitet, aut civibus jura restituat, perpetuum professus aut contra hostem, aut contra vitia certamen.

V. Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores. Si enim comminisci aliqua flagitia tentassent, facile ipso splendore laudis et gloriæ refutarentur. Invenerunt accusandi genus quod nullus refelleret. Sed quid, oro vos, principem nostrum facere debuisse censetis? Romanas urbes hostibus dederet, ne animum fratris offenderet? Provincias firmissimas, utilissimasque reipublicæ sub obtutibus suis vexari ac diripi sineret, ne quid Augustus quod nollet audiret? Flagitiis administrantium non modo frena laxaret, sed etiam stimulator accenderet, ne inter principes faceret morum dissimilitudo discordiam? Nobilem ¹ Etruriæ adolescentem ferunt, cum propter eximiam formæ dignitatem multarum in se seminarum amores excitaret, faciem suam ad obliterandam pulchritudinem vulneribus sauciasset. Sed facile fuit juveni dignitati corporis decorem animi præponenti et candorem decolorare, et oris nitorem alte impressis cicatricibus ² devenustare. Num aliquid hujusmodi adversus amorem civium facere debuit Julianus? Ac ne potuit quidem; nisi forte existimamus patientes vulnerum formas esse virtutum. Scilicet et candorem æquitatis potuit obumbrare, et a temperantia ³ purpuram sancti ruboris abolere, ⁴ vicem fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos providentiæ! Deinde nisi ille adolescens severam manum propriis vultibus intulisset, ⁵ dies et mora, non longa ætatis successio omnem illum florem corporis peremisset. ⁶ At in virtutibus principis nostri quanto ætas prolixior, tanto pulchritudo præstantior.

VI. Mitto cunctam barbariam adversus ⁶ vindicem Romanæ libertatis in arma commotam, gentesque ⁷ recens victas et adversus jugum nuper impositum cervice dubia contumaces, ⁸ in redivivum furorem nefandis stimulis excitatas. Quæ omnia obstinatam et immobilem principis maximi tandem vicere pa-

¹ Is Spurina fuit, ut margini adscriptum reperio in Viennensi editione. Quam historiam fuse refert Valer. Maximus lib. iv, cap. 5.

² Vox a Cellio usurpata pro eo quod est *deturpare*.

³ Lege cum Lipsio *cervicem fortitudinis*: nam ut ait ille lib. iii Epistol., quæst. 24, *in cervice vis ferendi et nervorum conventus*. Mamertinus, supra, num. 5, nisi forte existimamus patientes vulnerum formas esse virtutum.

⁴ Quid si legamus cum Acidalio: *Dies et mora non longa, ætatis successione*.

⁵ At enim in virtutibus. Acidal.

⁶ Julianum.

⁷ Constantio et Constantino magno ejus filio domitas et a Francorum incursionibus liberatas.

⁸ Id est, tum, cum prope abesse crederet, ut Gallias invaderet.

⁹ Palladis simulacrum fuit, quod eo tempore quo

INTERPRETATIO.

^a Ruborem castæ verecundiæ.

^b Actas in novum furorem.

^c Victorem exercitum traduxerat trans regiones, fluvios, montes ne notos quidem de nomine.

lientiam. Itaque cum ⁸ in ipso molimine oppressisset Alaniam rebellantem, qui paulo ante ⁹ inaudita regionum, fluviorum, montium nomina exercitu victore peragraverat, per ultima ferarum gentium regna, calcata regum capita supervolans, in medio Illyrici sinu improvisus apparuit. Vidimus felices illius comites viæ stupentes, urbium populos dubitasse credere quæ videbant. Non aliter consternatas arbitror gentes quæ prolapsam cælo excepere ⁹ Palladium. Virgines, pueri, feminæ, tremulæ anus, titubantes senes ¹⁰ non sine magno attoniti horrore cernebant imperatorem longam viam sub gravium armorum onere currentem, properantis anhelitum ^d sine sensu lassitudinis, crebriores sudorum rivos per fortia colla manantes, et ^e inter illum pulveris qui barbam et capillum onerarat horrorem micantia sideris ignibus lumina. Voces gaudentium oppresse-
rat miraculi magnitudo. Cessabant officia laudandi plus quam laudanda cernentibus.

VII. Sufficeret quidem ad expeditionem præsentium negotiorum sola properatio, sed non sufficit principi nostro reipublicæ una ratione consulere. Multa pariter aggreditur pectus ¹¹ nullis unquam laboribus fatigatum. Ut uno eodemque tempore et componeret fidissimarum provinciæ statum, et barbariam omnem admoto propius terrore percelleret, longissimo cursu Istrum placuit navigari. ¹² Proh sancta divinitas! Quæ navigationis illius fuit pompa, cum dexterem inclyti fluminis ripam utriusque sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret, despiceretur ad lævam in miserabiles preces genu nixa barbaria? Omnes urbes quæ Danubium incolunt aditæ, omnium audita decreta, levati status, ^c instauratæque fortunæ, ¹³ innumerabilibus barbaris data venia, et munus pacis indultum. Qui properationem illam contemplabitur, nihil legisse præter viam imperatorem putabit; qui gestarum rerum multitudinem considerabit, properasse non credet.

VIII. O facundia potens Græcia, omnium tuorum ara et templum Minervæ struebatur, de cælo lapsum sibi in templo legit. Quia autem erat in fatis tandiu Trojam incolumem fore, quandiu intra ejus mœnia simulacrum illud servaretur, Diomedes et Ulysses fatale illud signum sustulerunt. Nec multo post Græci Trojam post decem annorum obsidionem tutelari hoc numine spoliata subverterunt. *Æneid.* II, 163.

¹⁰ Forte inducenda hæc postrema vox attoniti.

¹¹ Julianum laboris bellici patientissimum fuisse testantur ejus vitæ scriptores, imprimisque Ammianus.

¹² Infra, num. 28: *Illic, proh sancta divinitas! gaudentibus cunctis; quo ore? qua voce? inquit; ave, consul amplissime.*

¹³ Forte Quadis et Saxonibus quos Julianus Chariettonis cujusdam transfugæ opera delevit, et ea conditione ad pacem admisit, ut nunquam contra Romanos arma ferrent.

^d Ita ut defatigationem sentire non videretur.

^e Cum barba et capillus squaleret pulvere, et oculi cælesti flamma fulgerent.

^f Auctæ opes.

principum gesta in majus extollere sola potuisti, ^a sola factorum glorias ad verborum copiam tetendisti. Tu ¹ navem unam propter aurati velleris furtum, et ² virginis raptum in cœlum usque sublata sideribus consecrasti. Tu puerum ³ inventorem serendi, draconum alitum curru volantem semina in terras sparsisse jactasti: Quid tu si ad scribendas celebrandasque res principis nostri animum adjece- ris, de Juliani ⁴ lembis liburnisque factura es? quæ non modo nihil cuiquam adimunt, neque urbès hospitas populant, sed ultro omnibus populis immunitates, privilegia, pecunias largiuntur. Qua dignitate descri- bes classem, per maximi fluminis tractum remis ventisque volitantem, tum principem nostrum alta puppe sublimem: non per cujuscemodi agros frum- menta spargentem, sed Romanis oppidis bonas spes, libertatem, divitias dividentem, tum ex parte altera in barbaricum solum terrorem bellicum, trepidationes, fugas, formidines obserentem?

IX. Jam quale illud fuit, quod ⁵ Istrum adhuc na- vigans beneficia tua usque ⁶ ad Adriam, Tyrrenum, Mæotidem porrigebas? Ipso enim tempore levati equorum pretiis enormibus ⁷ Dalmatæ, Epirotæ ⁸ ad incitas intolerandi tributi mole depressi, providentia, imperator, tua, non modo miseras exuerunt, sed amplam etiam atque opulentam ⁹ revexerunt for- tunam. Urbs ⁹ Nicopolis, quam divus Augustus in monumentum Actiæ victoriæ tropæi instar ex- struxerat, in ruinas lacrymabiles prope tota conciderat, laceræ nobilium domus, sine tectis fora, jam- dudum aquarum ductibus pessundatis plena cuncta ¹⁰ squaloris et pulveris. Certamen ludicrum, lustris omnibus solitum frequentari, intermiserat temporis

¹ Cui *Argo* nomen: unde Argonautæ dicti sunt, qui in ea ad vellus aureum asportandum Colchida navigarunt. Virg. eclog. iv, 34.

Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
Delectos heroas.

Piget referre quæcumque de ea apud poetas referuntur: ut fatidicam illam fuisse cœlo consecratam, etc.

² Medææ.

³ Triptoleum. Ovid. *Trist.* lib. iii, eleg. 8.

Nunc ergo Triptolemi cuperem conscendere currus:
Misit in ignotam qui rude semen humum.

Nota ex poetis omnibus fabula.

⁴ Naviculæ exiguæ genus, miræ velocitatis.

⁵ D: Istro, seu Danubio fluvio.

⁶ Id est, ad mare Adriaticum. *Tyrrenum*, id est, mare Tyrrenum, quod et Tuscanum, et Etruscum dicitur, *la mer de Toscane. Mæotidem*.

⁷ Populi Illyrici ad oram maris Adriatici. *Epirotæ*, Græciæ populi, ad mare Ionium, quorum regio nunc Albania dicitur.

⁸ Metaphora ducta a lulo calculorum, in quo unus certus calculus, quem Regilin vocant, in sua linea immotus asservatur, neque inde movetur nisi in extremo discrimine. Cum ergo significatur aliquis adductus in summas angustias, tunc dicitur *reductus ad incitas*. Nam incitæ, lineæ sunt, unde cieri calculi

⁹ *mœsti deforme* ¹⁰ *justitium*. Ipsæ illæ bonarum artium magistræ et inventrices ¹¹ Athenæ, omnem cultum publice privatimque perdididerant. In miserandam ruinam conciderat ¹² Eleusina. Sed universas urbes ope imperatoris ¹³ refotas enumerare perlongum est: scire satis est cunctas ¹⁴ Mæcedoniæ, Illyrici, ¹⁵ Peloponnesi civitates unis aut binis epistolis maximi imperatoris ¹⁶ repentinam induisse novatis mœnibus juventutem, aquas omnibus locis scatere: quæ paulo ante arida et siti anhelantia visebantur, ea nunc perlui, mundari, madere; fora, deambulacra, gymnasia lætis et gaudentibus populis frequentari, dies festos et celebrari veteres, et novos in honorem principis consecrari.

X. Si quis mortalium in aliquam cœlestem speculam nube sublatus, paulo ante vidisset mœsta omnia, semirutata oppida, desolata mœnia, ab indigenis solitudinem, exulum turbam; is si nunc in illud idem editum reponatur, ac despiciat cuncta lætantia, agros consitos, urbes frequentes, aquas oppidis influentes, magnifico cultu ¹⁷ non privatas ædes, sed publica tecta surgentia, dites pro terrarum ingeniis messibus segetes, vincentes agricolarum vota vindemias, arduos colles, profundasque valles, et ¹⁸ lata camporum balatu, hinnitu, mugitibus persona, profecto mirabitur tam brevi cuncta mutata, desiliet e nubibus, et viciniam cœli cupide derelinquet, ut tuis, imperator, terris fruatur. Illud vero cujus miraculi est, ¹⁹ neminem ullum in tanto rerum paratu sensisse dispendium, in omnia pecuniam ab imperatore depromi, et quoddam versa vice provinciis pendere tributum, ²⁰ illinc ad universos fluere divitias quo prius undique confluebant? Ut in maxima quæstione sit a quo ac-

non poterant. Ita *Erasmus*. Atque hoc proverbio sæpe utitur Plautus.

⁹ Apud Actium: condita est ab Augusto in Actiæ victoriæ memoriam.

¹⁰ Quasi juris statio, seu juris dicendi in publico aliquo luctu intermissio. Livius. *Dictator justitium edicit, claudi tabernas tota urbe jubet, vetat quemquam privatæ quidquam rei agere*. Justitium etiam interdum sumitur pro cessatione exigendi æris 30 dies.

¹¹ Urbs ad fluvium Ilissum sita in ea Achaïæ parte quæ Attica dicitur, totius Græciæ caput et disciplinarum omnium parens. Hodie *Setin-s*.

¹² Oppidum Atticæ maritimum inter Megaram et Tyræum portum Atheniensem.

¹³ Græciæ celeberrima regio inter Ægæum et Adriaticum, nunc angustioribus quam olim terminis definita.

D ¹⁴ Græciæ peninsula, quæ hodie Morea dicitur, Lacedæmone famosa.

¹⁵ Pro non privatas modo ædes, sed etiam, etc. Sic infra num. 19: *Nec viros quidem, sed mulierculas*; id est, non viros modo.

¹⁶ Pro *latos campos*, ut apud Virgilium, *angusta viarum*, etc.

¹⁷ Id est, ab ærario principis ad populos unde affluerat confluere.

INTERPRETATIO.

^a *Sola rerum gestarum gloriam exaggerasti*, quantum satis est ad orationem amplificandam.

^b *Ad extremas angustias reducti*.

^c *Receperunt*.

^d *Reformatas*.

^e *Repente instauratis muris firmas constituisse*.

^f *Cum tot opes undecumque colligerentur, neminem damnatum sensisse*.

cupias, imperator, qui sic omnibus largiaris. Sed qui v. tæ tuæ instituta rationemque cognoverit, facile fontem copię hujus inveniet. Maximum tibi præbet parcimonia tua, Auguste, vectigal: quidquid enim alii in prodigas cupiditates prodigebant, id omne nunc in usus publicos reservatur.

XI. Hucusque solus hic fructus imperii putabatur, ut imperator a cæteris civibus non fortibus lactis, nec splendore glorię, sed magnitudine sumptuum ^a separaretur. Inde nihil necessarię ¹ substructionum in ædibus moles, ingentes aulicorum catervę legionum sumptum facile vincebant. Quin etiam prandiorum et cœnarum laboratas magnitudines Romanus populus sentiebat; cum ² quæsitis dapes non gustu, sed difficultatibus æstimarentur, miracula avium, longinqui maris pisces, alieni temporis poma, ³ æstivę nives, hibernę rosę. Hęc cuncta animus voluptatum omnium victor abjecit. Neque enim comparandę sunt picturatę marmorum crustę, et solido auro tecta laquearia, qui majorem anni partem in nuda humo cubet, et cœlo tantum tegatur; neque turbę institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sint ministranda; neque tempus epulatum ei qui sæpius statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obvio et poculo ⁴ fortuito.

XII. Sed inter hęc mirari satis nequeo quod tam severe parcus in semet, in cives suos tam liberalis est ac remissus; laborum asperrima sibi sumens, ut nos quietis rebus agitemus, cum id usu venire animadvertamus, ut qui remotam a voluptatibus ^C vitam sequantur difficiles et morosi sint, sibi parum læti, sed aliis tristiores, mœstas atque sollicitas etiam privatas domos faciunt. At sanctissimus imperator impense studet ut nos pro dignitate habitemus, ut commodis affluamus, ut castam quidem, sed hilarem ducamus ætatem; cum alios principes labor

¹ Ingentium ædificiorum. Tullius pro Mil. num. 53: *Quo in fundo propter insanas illas substructiones facile mille hominum versabatur. Et num. 8: Arę quas substructionum insanis molibus oppresserat.*

² Similem locum habet Pacatus num. 13 et 14, ubi plura videri possunt de Romanorum luxu in conviviiis.

³ Ut in L. Veri imperatoris convivio contigisse ait Capitolinus.

⁴ *Nec fortuitum spernere cespitem leges sinebant*, id est obvium. Juliani abstinentiam et temperantiam mirifice laudant etiam qui cætera ejus vitia acerrime carpunt.

^a Acidalius legit *comibus*. Utrumvis elige.

^b Alludit ad id quod de Manlio Capitolino refert Livius lib. vi, cap. 20, qui affectati imperii damnatus de saxo Tarpeio in præceps dejectus est. Insuper eversa ejus domus, addita lege ut ne quis patricius deinceps in arce, aut in Capitolio habitaret. Item gentis Manlię decreto cautum est ne quis deinde M. Manlius vocaretur.

⁷ Lege *dirutę*, ut Juretus suspicatur.

⁸ Põtius prænomena: nam ab eo tempore exstiteri qui Manlii dicerentur, nemo plane qui Marcus Manlius.

INTERPRETATIO.

^a *Differret.*

^b *Qui ægre sui copiam faciunt.*

^c *Popularibus.*

^d *Opes dat larga manu, sollicitudinem vero parce,*

truces, remissos de-idia reddiderit, semperque ^b seriis imperatoribus gratia, ^e communibus defuerit industria. Neque quisquam sibi molestus ita se facilem cæteris præbuit, ut non ad suum exemplum alios coereret. Noster imperator nihil sibi venię, nihil cæteris molestię ac laboris impartiens, suo negotio omnibus otium præstat, ^d divitiarum largitor, curarum avarus, laboriosissima negotiorum præoptans ipse agere quam aliis imperare

XIII. Multi post exactos reges ^e imperium universę reipublicę solitarium cupierunt. Nota sunt recordantibus nomina eorum videlicet qui in propria furentes, ⁶ affectati regni supplicia pependerunt. Mitto veteres qui saxo præcipites dati, quorum bona publicata, ⁷ domus erutę, interdicta posteris ⁸ nomina; non paucos hujusmodi furore vecordes et nostra ætas tulit, qui propter cæcam imperandi cupidinem in ferrum ruerunt. Si hos deus paulisper vitę redditos alloquatur; heus, verbi gratia, ⁹ Nepotiane atque ¹⁰ Sylvane, per infestos gladios, præsentisque mortes imperium petivistis. At nunc ultro vobis potestas regnandi datur, ut ea, qua Julianus, conditione regnetis, ut pro omnium otio die noctuque vigiletis, et cum domini vocemini, libertati civium serviatis, sæpius prælium quam prandium capessatis, nihil cuiquam auferatis, et ultro omnibus largiamini, nulli gratificemini, in neminem sæviatis; toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur, sit lectulus etiam sine concessis, ¹¹ sed legitimis voluptatibus: ¹² Vestalium toris purior; æstate Alamanicum pulverem, hieme pruina Thracię interceptis verticibus perferatis. Profecto verborum ipsorum molestiam delicatę aures non poterunt sustinere, tantis negotiis territi, non modo imperium, sed etiam vitam perosi, ad inferiores aliquos inferos redire properabunt. Videbunt enim justum principatum laboribus, curis, vigiliis inquietum: cujus illi

⁹ Is ex Tristani numismate Flavius Nepotianus Constantinus. Ex Goltzio vero et Occone Flavius Popilius Nepotianus. Ex Eutropia Constantini Magni sorore, et Popilio Nepotiano viro consulari natus; qui cum cæso Magnenti exercitu Urbem simul et imperium invasisset, ipse vicissim a Maxentio deletus, cæsusque est.

¹⁰ Sylvanus in Galliis ortus, B. niti cujusdam natione Franci, hominis bello clarissimi filius; qui cum a reb. Illi Magnentio transfugisset ad Constantium, ideoque pedestri magisterio donatus fuisset, tandem purpuram sumpsit Colonia Agrippinę. Quod fecit ex necessitate potius quam ex tyrannidis cupiditate: affecta enim imperii suspectus morti a Constantio destinabatur; quam tamen non effugit, nam in eadem urbe a Constantianis oppressus est. Amman. lib. iv, A. Victor.

¹¹ Alii legunt, *et legitimis.*

¹² Vestales virgines Vestę sacris perpetuique ignis custodię dicatę, a Numa Pompilio primum institutę. Ovid. *Tristium* lib. iv, el. 2. Quę...

Castos

Perpetua servant virginitate focus

quod difficillimum est mavult ipse exsequi, quam aliis pricipere exsequendum.

^e *Totam rempublicam soli regere peroptarunt.*

faciem amœnam et amabilem contemplantes laborum aspera non videbant.

XIV. Cum igitur inter egregia negotia itinere confecto usque ad Thraciæ fines perventum foret, cursum disposito exercitus comœatu, ad Romanam urbem, annonæ vacuum, mentem reflexit. Quemlibet alium a subveniendi conatibus gravissima fames, et tristissimum reipublicæ periculum deterruisset. Sed stipendiis provinciarum, et patrimonii sui fructibus, tum undique frumentis coemptis usque ad opulentiam abundantiamque esurientem jam Urbem relexit. Dicit aliquis, quomodo tam multa tam brevi tempore? Et recte. Sed imperator noster addit ad tempus quod otio suo detrahit. Nihil somno, nihil epulis, nihil otio tribuit, ^a ipsa se naturalium necessariorumque rerum usurpatione defraudat, totus commodis publicis vacat. Itaque grandævum jam imperium videbitur his qui non ratione dierum, ¹ aut mensium, sed operum multitudine, et effectarum rerum modo Juliani tempora metientur. Cum Romani populi victus, et exercitus comœatus esset in manibus, in mediâ expediendæ annonæ trepidatione, nuntius venit plurimas naves Africano tritico graves ² littus Achaicum prætervectas ³ Constantinopolim pervolasse. Permoti omnes, et adversus eos qui oram maritimam tuebantur irati, venimus ad principem, desidia judicum tantum perisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur. At maximus imperator serenum renidens, nihil esse peccatum, non sibi perisse, quæ ad hanc urbem frumenta venissent. Nos vocem illam noti amoris in patriam putabamus, cum prodicionem futuri verborum ambago celaret: jam tum enim venturæ felicitatis eventum conscius divini animus prævidebat.

XV. Cis pauculos dies in novum ac florentem statum republica restituta, sacra mens ad honorum et magistratuum ornamenta respexit. Versari cœpit ⁴ in sacri pectoris comitio consulatus. Quid secutus sit ipse scit, et quæcunque consilia ejus gaudet formare divinitas. De omnibus Romani imperii viris primus electus sum, cum honorem meum ad oculis militaribus gloriosus ⁵ collega cumularet. Gratias tibi, gratias, imperator, si mereri me credidisti, et plures gratias,

¹ Habita est enim hæc oratio altero postquam imperator acclamatus esset anno.

² Achaia, quæ et Græcia dicitur, ex una parte mari circumflua, ex altera Thessaliæ et Epiro terminata. Achaia tamen proprie dicta, regio Peloponnesi inter Corinthum et Patras.

³ Urbs ad Bosphorum Thracium sita ac Thraciæ caput, olim Byzantium.

⁴ Sic enim qui secum ipse de aliqua re deliberat, et rationum in utranque partem momenta expendit, quasi comitia habet apud se et in animo suo. Sic Plautus, *Epidic.* sc. 2, act. 1:

Jam senatum convocabo in corde consiliorum

Idem in *Mostel.*:

Dum mihi senatum consilii in corde convoco.

⁵ Flavius Nevita, qui, ut ait Ammianus lib. xxii, ut

INTERPRETATIO.

^a Eorum, quæ necessaria sunt ad vitam, usum sibi decidit.

A imperator, si tantum amasti, ut me consulem faceres etiam non merentem. Nec ignoro maximos honores ad parum dignos penuria meliorum solere deferri, sed non vereor ne quis malevolorum in consulatu meo id autumet accidisse. Si quis hoc lividus jactitat, ipso tempore refutatur, adversus quem dixisse satis est, jam tum principi nostro Roma parebat. Quid quod nihil speranti mihi de honoris augmento, neque enim ultra præfecturam se votorum meorum modestia porrigebat, præfertur nuntius consulem me creatum sine impendio, quod jam diu paucis; sine labore, quod nunquam; sine petitione, quod nemini?

XVI. Quis ignorat tum quoque cum honores populi Romani suffragiis mandabantur multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina tribuum, ⁶ homines, atque etiam singuli salutandi, prehensandæ obviatorum manus, omnibus arridendum; non solum cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda, multaque alia propter honorem agenda, quæ alias virum honore dignum facere non deceret. Unde illud Crassi celebre dictum, cum peteret consulatum, et forte cum Scævola socero per vias Urbis incederet, nec præsentem gravissimo et severissimo viro blandiri populo, palpare obvios, et artes petitorum ausderet exercere. Quæso, inquit, Muci, paulisper abscedas, nec comitatu tuo honestari putes: impedis honorem meum; te spectante ineptus ⁷ esse non possum. At vero ego nullius favorem turpi assentatione promerui, nihil feci ineptum, nihil egi quod spectare Mucium nollem. C Non modo nullum popularium deprecatus sum, sed ne te quidem ipsum, imperator, quem orare præclarum, cui preces adhibere plenissimum dignitatis est, verbo saltem adii. Sponte in familiam divinum istud a te munus infusum est.

XVII. Fatebor autem tibi, maxime imperator, et tuto apud te omnia ⁸ animi operta reserabo. Nunquam ⁹ in capita civium potestatem, nunquam provincias concupivi, sed quia juvanda etiam a me volebatur ¹⁰ pro virili portione respublica, cum ad magistratum vocarer, propter opinionem desidiæ non refugii. Negotium publicum neque ambitu appeti, neque per timiditatem, aut ignaviam recusavi, sed a teneris *primum augendæ barbaricæ vilitatis auctorem, immoderate notaverat Constantinum.*

⁶ Id est, ipsi adeo singuli homines salutandi. Acidalius legit *omnes, atque etiam singuli*, etc. In veteri vero codice est, *ediscenda omnium nomina: tributim omnes atque etiam singuli salutandi.*

⁷ Sumptum illud e Tullii lib. i *de Orat.*, num. 412: *Equidem cum peterem magistratus, etc.*

⁸ Id est, nunquam præturam, nunquam consulatum appeti, utrique enim pro suo magistratu jus habent in civium vitam.

⁹ Id est, pro viribus. Tacitus in *Julii Agricolaë Vita*: *Tanquam pro virili portione innocentiam principi (nempe Domitiano) donares.* Quod etsi apud Tullium quod quidem sciam, non legitur, non alienum tamen est illud Tull. pro *Sextio*: *Hæc qui pro virili parte defendunt, optimates sunt.*

^b Pectoris arcana.

annis ab ætate puerili ¹ ad hanc usque canitiem consulatus amore flagravi. ^a Secundum etiam tibi confessionis gradum debeo. Cum in aliorum principum esset potestate respublica, diu inane cupiditatem sine spei solatijs fovi. Unde enim mihi aspirandi ad hoc nomen esset amentia, ^b opum vacuo et ignaro ambiendi? Nam primum cum Cæsar esses, marcentem jam cupiditatis meæ flammam spei bonæ flatibus excitasti. Cum vero te, Auguste, mirificum innocentie ac virtutum spectatorem viderem, tunc mecum, Claudi Mamertine, hucusque non frustra vixisti. Habes idoneum fidei ac industriæ judicem. Memento in magno res tuas esse discrimine. Sciatur non meruisse te consulatum, si tibi non detulerit hic imperator.

XVIII. ^c Habes, Auguste, prodicionem silentii mei, et rem a me non brevis ævi taciturnitate celatam. Nondum tamen cuncta prodidimus. Nullum hinc jam mecum volo referre secretum, omnia pectoris arcana vacuabo. ^d Suspendisses benevolentiam tuam, et tuæ isti in me liberalitati contra mores tuos artificii aliquid addidisses, forsitan rogassem. Parvi autem, imperator, putas esse beneficii quod rogandi mihi periculum remisisti? periculum inquam, sanctis me imperator, si præstare dubitasses, si in posterum distulisses, quid me fieret post repulsam? In levissimis quoque beneficiis petitis, nec impetratis, amicitia dissolvitur. Namque ^e is quo amicitia continetur amor, apud utrumque poluitur. Alter amari se quia non præstitit non putat, alter odio se esse quia non obtinuit arbitratur. Nec sane mihi consul gratuito factus viderer, si honorem precibus emissem. Miserum enim et laboriosum subissem meliore ævi parte transacta tirocinium rogandi. Neque enim existimo molestius esse pecuniam quam preces fundere. Denique omnes in emendo videmus ^f repensandi fiducia magno erectoque animo aurum argentumque depromere; eos vero qui preces allegant humiles atque demissos vix cunctabunda

¹ Mamertinus igitur senex fuit, cum hanc orationem habuit.

^a Hoc est, si suspendisses benevolentiam, quo loquendi modo nihil apud bonos scriptores frequentius.

^b Mos erat apud Romanos ut magistratus qui peterent, pecunia largitioneque suffragatorum studia sibi conciliarent: qui autem pecuniis tributim distribuendis præerant, *divisores* dicebantur.

^c Haud absimile illud Ausonii paneg. ad Gratianum: *Consul ego, imperator Auguste, munere tuo non passus septa, neque campum, non suffragia, non puncta, non loculos.*

^d An potius *Vatinios*, ut observat Lipsius ep. 24, lib. III. Cato enim in petitione consulatus posthabitus est Vatinio, non Gabinio. Id ipsum refert Seneca libello, *Quod in sapientem non cadit injuria*. Idem de *divina Providentia*, et Valer. Maxim. lib. VII, cap. 5.

^e Hac voce usus Lucretius lib. V: *Gannitu vocis adulant*; et Ausonius in gratiarum Actione ad Gratianum: *Centurias non adulavi.*

^a Hoc quoque alterum tibi fateri debeo.

^b Cum neque suppeterent opes, neque ambiendi artem tenerem.

^c Habes explicationem silentii mei et rem quam audum silentio presseram.

atque titubantia verba proferre, neque orationem solum inclinare, sed totis corporibus in genua submitti. Prorsus, ut ex animi sententia loquar, maximo vendit beneficium qui preces accipit.

XIX. An vero si centuriatis comitiis consul creatus essem, gloriosius mihi universi populi suffragiis declaratus viderer? Minime: siquidem etiam illis priscis temporibus, multorum ambitu fuit campus infamis. Nota divisorum flagitia, notæ ¹ loculorum præstigiæ, tum operarum ad vim et seditionem manus emptæ. Nec sane potest in confusa imperitorum multitudine ^f quidquam esse perpensum. Nam cum boni rari sint, improborum vulgus immensum, in campo autem numerus et turba præpolleat, sine dubio intelligitur eum suffragiis populi magistratum capere, quem plures, id est, quem peiores probant. Unde factum est ut majores nostri viderent ^g Gabinios designatos et repulsos Catones. Sed hæc vetusta ^h dent recordari quemadmodum paulo ante honor petitus sit. Vix pauci existerunt quorum virtutibus deferretur: cum quidem ipsis illis tarda industriæ ac probitatis merces veniret. Cæteri vero perditissimum quemque ex aulicis frequentabant, uti quispiam per artes turpissimas imperatori acceptissimus videbatur, eum assiduis obsequiis emerebantur, donisque captabant. Nec viros quidem, sed mulierculas exhibebant, nec feminas tantum, sed spadones quoque, quos quasi a consortio humani generis extorres ab utroque sexu aut naturæ origo, aut clades corporis separavit. Ita præclara illa veterum nomina sordidissimum quemque ex cohorte imperatoria et probrosissimum ⁶ adulabant. Hi cum in provincias immissi erant, qua sacra, qua profana rapiebant, iter sibi ad consulatum pecunia munientes. Itaque nullum jam erat bonarum artium studium.

XX. Militiæ labor a nobilissimo quoque pro sordido et illibera'i rejiciebatur. Juris civilis scientia, quæ ⁷ Manlios, ⁸ Scævolas, ⁹ Servios in amplissimum

⁷ T. Manlium intelligit quem Valer. Maximus lib. V, cap. 8, *Juris civilis et sacrorum pontificalium peritissimum* fuisse tradit. Acidalios pro *Manlios* legit *Manlios*. Manibus quidem cum se a re militari ad forensam vitam contulisset, tres libros de Jure civili scripsit.

⁸ P. Mutius Scævola anno U. C. 617 consul cum L. Calpurnio Pisone fuit, et pontifex maximus. Hunc de Jure civili decem libros scripsisse tradit Plutarchus in *Sylla*. Hujus filius Q. Mutius Scævola, primus jus civile generatim in libros 18 digessit: plurimos habuit auditores clarissimos; ab eo multa didicisse se ait Tullius. Eundem Crassus jurisperitorum eloquentissimum, et eloquentium jurisperitissimum apud Tullium appellabat. Fuit præterea alter Q. Mutius Scævola Augur, quem Cicero disserentem in libro de Amicitia introducit, a quo jus civile didicisse se profitetur. Erat is Lælii gener, Crassi socer.

⁹ P. Servium Sulpitium p. a. qui an. U. C. 705 consul fuit. Is magnus Q. Mutii Scævolæ imitator

INTERPRETATIO.

^d Is affectus, quo amicitia sustentatur.

^e Compensandi.

^f Aliquid esse consideratum.

^g Revocent in memoria

gradum dignitatis evexerit, libertorum artificium dicebatur. Oratoriam dicendi facultatem, multi laboris et minimi usus negotium, nostri proceres respuebant, dum homines noluisse videri volunt, quod assequi nequiverunt. Et vere tantum laboris vigiliarumque suscipere ad adipiscendum cujus usus agenda vitæ ornamenta non adjuvaret, dementia ducebatur. Itaque omne studium pecuniæ coacervandæ. ¹ Tanto enim vir quisque melior, quanto pecuniosior habebatur. Jam serviendi miseranda patientia, assentandi mira calliditas. Ministrorum aulae quotidie limina terebantur. Ad fores eorum qui regiis cupiditatibus serviebant ² ternos patriciæ gentis viros cerneret ab hujusmodi dedecore non imbri, non gelu, non amaritudine ipsius injuriæ deterreri. Demissi, jacentesque vix capita supra eorum quos precabantur genua ^B tollebant. Ad postremum, honores non judicio, aut benevolentia superbiorum, sed misericordia mercabantur.

XXI. At nunc quisquis provincias, tribunatus, præfecturas, consulatus cupit, nihil necesse est pecuniam per fas et nefas quærat, ac libertatem suam saluator vilis imminuat. Quanto fuerit paratior servituti, tanto honore indignior ³ vocabitur. Tum aliud quoddam hominum genus est in amicitia principis nostri, rude, ut urbanis istis videtur, parum come, subrusticum; blandimentis adulantium repugnat, pecuniæ vero alienæ tanquam rei noxiæ tactum reformidat, maximas opes in reipublicæ salute et gloriosa imperatoris sui laude constituit. Jam ipse ⁴ ingenti divinaque providentia adversus omnes assentatorum illecebras captionesque munitus est. ^C Quippe ei a fucatis adulantium venenis quod periculum est, qui aures etiam veris laudibus gravatus impertiat? Sed multo multoque nunc facilius est ratio honorum petendorum. Quisquis, inquam, capere magistratum voles, auri atque argenti negligens esto; nullas ostiatim potentium ædes obito, nullius pedes, nullius genua complectitor. Adhibeto tantum tibi gratuitas et paratu facilissimas comites, jus itiam, fortitudinem, temperantiam, atque pru-

fuit, a quo ad juris civilis scientiam excitatur his verbis: *Turpe est Patricio causas oranti, jus in quo versatur ignorare.* Omnium primus dialecticam juri adhibuit, et ordine quodam tractare cœpit. Ciceroni fuit familiarissimus, qui et ipsi ad Mutinam, quo ad placandum eloquentia sua Antonium a senatu missus erat, mortuo statuam æream pedestrem in rostris posuit. De hoc sæpe apud Tullium mentio est.

¹ Juvenalis, sat. 3, 143.

Quantum quisque sua nummorum servat in arca
Tantum habet et fidei.

² Lege *cervinos*, ut observat Lipsius, Epistol., quæst. 3, ep. 24.

³ Bongarsius et Gruterus legunt *judicabitur*: itaque est in editione Viennensi.

⁴ Acidalius legit *ingenti diutinaque providentia*.

^a *Neque enim metuendum est ne falsis assentatorum sermonibus capi se sinat is qui etiam ægre aures præbeat veris laudationibus.*

dentiam; ultro ad te maximus imperator accedet, et ut capessas rempublicam flagitabit. Otioso tibi atque alia curanti provinciæ, præfecturæ, ⁵ fasces, sella curulis, atque insignia omnia magistratuum perferentur. Quid enim sibi veræ vir perfectæque virtutis non constanter de honore promittat, cum me propter tantillum innocentiae meritum uno in anno ⁶ ter videat honoratum?

XXII. Ecquis deus uno in anno multiplices fructus agro uni dedit? Num quisquam ⁷ in eadem novali æstate una amplius quam semel messuit? Num cui uno autumno, unoque vineto vindemia triplex fluxit? Una certe unius est hiemis ⁸ olivitas. Sed in nostri principis beneficiis miraculo caret multiplicata fecunditas. Ut de aliis optimis viris taceam, qui a priore in proximum autumnum fructus honorum multipliciter messuerunt, mihi certe tertia unius anni ubertas est consulatus. Primum thesaurorum omnium mandata custodia, et dispensatio largiendi. Secundum locum tenet in honorum meorum fructibus præfectura. Additus his, quo vel solo cujuslibet aviditas vinceretur, proventuum tuorum tertius, consulatus. Dein cum ager assiduitate fructuum ⁹ in maciem decoquatur: imperatoris nostri posterior liberalitas vincit priorem, nec fit effeta gignendo, sed per vices fructuum fecundatur. Nova prorsus fuit honorum deferendorum et insperata congestio. Non dum statum suum siderum curricula mutaverant, ^c jam princeps cursum dignitatis alterius commovebat; et jam tum sol ab eorumdem astrorum regione radiabat, jam Augustus tertia magistratus mei signa transcederat. Quæso, non vobis inanis gloriæ cupidissimus, non flagrans ambitione notabili videretur, si quis in se tanta pariter optasset, quanta in me uno tempore Augustus ingressit?

XXIII. Habitari ab justis viris terras in Oceano ferunt, quas ⁹ Fortunatorum insulas vocant, quod per eas non arato solo frumenta nascuntur, fortuitis vitibus juga collium vestiuntur, sponte pomis arbor gravatur, ad herbarum vicem olus vulgo est. Quantula ista sunt, si deum auctorem consideres, munera?

⁵ Duodeni a lictoribus ante consulem præferentur.

⁶ De tribus Mamertini magistratibus initio hujus orationis dictum est.

⁷ *Novalis* vel *novale* terra est quæ alternis annis quiescit ac seritur, quo sen-u Virgil. *Georg.*, lib. 1, 7:

Alternis idem tonsas cessare novales.

Hoc loco pro terra simpliciter sumitur.

⁸ Vox a Catone, Varrone et Columella usurpata pro tempore colligendarum olivarum.

⁹ De his passim apud poetas. Horat., epod. 16:

Beata petamus arva, divites
Et insulas, reddit ubi Cererem
Tellus inarata quotannis,
Et imputata floret usque
Vinea, etc.

INTERPRETATIO.

^b *Macilentus reddatur.*

^c *Jam imperator novam dignitatem mihi destinabat.*

Nempe nobis quoque, cum agrum non nostris manibus excolamus, hæc illaborata nascuntur. Quanto felicior nostra conditio, quanto beatitudo præstantior? Non ¹ spica triticea, non viles uvarum racemi; sed opes atque divitiæ nihil laborantibus ingeruntur; provinciæ, præfecturæ, fasces sponte proveniunt. Tu tu, inquam, maxime imperator, exsulantes relegatasque virtutes ad rempublicam quodam ² postliminio reduxisti: tu extincta jam litterarum studia ³ flammasti: ⁴ tu philosophiam paulo ante suspectam, ac ⁵ nedum spoliatam honoribus, sed accusatam ac ream non modo iudicio liberasti, sed amictam purpura, auro gemmisque redimitam ⁶ in regali solio collocasti. Susplicere jam in cælum licet, et securis contemplari astra luminibus, qui paulo ante pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum visus trepidos figebamus. Quis enim spectare auderet ortum sideris, quis occasum? Ne agricolæ quidem, quorum opera ad motum signorum cœlestium temperanda sunt, tempestatum præsentia rimabantur. Ipsi nautæ, qui nocturnos cursus ad astra moderantur, stellarum nominibus abstinebant. Prorsus terra marique non ratione cœlesti, sed casu ac temere vivebatur.

XXIV. Nihil igitur mirum est, imperator, si tantus amor, et tam verus in te civium fervet. Neque enim ullum puto post homines natos tanto generis humani ardore dilectum. Cæterorum regum atque imperatorum charitates admodum raræ, nec unquam diuturnæ fuerunt. ⁷ In summis enim hominum habitare pectoribus, subita et fortunata benevolentia provocatæ, non virtutum admiratione devinctæ. At vero noster affectus veri certique iudicii est, imis mentis sedibus alligatus animus, et vitæ immixtus et unitus, resolutis etiam morte corporibus cum immortalis mente victurus. Arma igitur, et juvenes cum gladiis atque pilis non custodiæ corporis sunt, sed quidam imperatoriæ majestatis solemnibus ornatus. Quid enim istis opus est, cum firmissimo sis muro civici amoris obseptus? An metuenda tibi ⁸ curia est, cum senatui non solum veterem reddideris dignita-

¹ A nominativo *spicum*, quo usus est Tullius in Arato, *spicum illustre ferens*.

² Postliminio redeunt, quicumque eodem, seu ad idem limen revertuntur, unde exierant.

³ Vox non semel Tacito usurpata, pro *inflammasti*.

⁴ Melior fortasse fuisset Julianus, si naturæ arcanis perscrutandis minus se dedisset.

⁵ Id est, non modo spoliatam.

⁶ Sic Pacatus in Theodos. Pan. num. 16: *Tu amicitiam non solum intra aulam vocasti, sed indutam purpura, auro gemmisque redimitam solio recepisti*.

⁷ Id est, in intima parte pectoris, ut sit oppositio cum iis quæ mox sequuntur: *At vero noster affectus imis mentis sedibus alligatus*. Expungenda videtur Acidalio vox quæ sequitur, nempe *animus*.

⁸ Locus ubi de rebus publicis agebatur.

⁹ Julianus enim Romam propter diuturna bella fame

tem, sed plurimum etiam novi honoris adjeceris? An populus est timendus ⁹ procuratori alimentorum suorum, vitæ vindici, libertatis auctori? Nam quid de militibus loquar? ¹⁰ Duo, aut tria ferme ex veteri memoria amicorum paria proferuntur. Nego quempiam ab uno amico plus dilectum quam tu, imperator, non modo a ¹¹ comitibus, tribunis tuis, sed a legionibus cunctis, equitibus ac peditibus, ¹² gregariis etiam militibus diligaris. Itaque, quod ad te attinet, cuncta jam a custodia tui arma removeres, sed quando hoc potes persuadere militibus? Anxia est fidelium diligentia. ¹³ Maximo amori maximus timor junctus est. Non nobis sufficit quod obtinuisti ut nemo te velit lædere, nisi nos curamus ut nemo possit.

XXV. Habuerunt nonnulli alii principes devotam et amantem sui cohortem, sed alio quodam modo; primum quod ¹⁴ imperiti ac rudes indoctissimum quemque in consilium deligebant, scilicet ut ipsorum prudentia vulgo suo aliquatenus eminent. Ita cum vilissimus quisque honorum et divitiarum potitus foret; sua commoda, et vitia principum diligebant. Ab his optimus quisque abigebatur procul, cum suspecta esset probitas et invisita; et quanto quisque honestior, ¹⁵ tanto importunior turpium arbiter vitaretur. At tu, Auguste, omnibus nugis remotis, optimum et doctissimum quemque perquiris. Si quis præstat virtutibus bellicis et laude militiæ, in amicis habetur; qui in oratoria facultate, qui in scientia juris civilis excellit, ultro ad familiaritatem vocatur. Quicumque in administratione reipublicæ innocentem se unquam et strenuum præbuit, in consortium munerum receptatur. Regendis provinciis non familiarissimum quemque, sed innocentissimum legis. Omnes a te augentur pecunia, locupletantur divitiis, honoribus honestantur.

XXVI. Prorsus amicitias tueris privati fide, imperatoris opulentia, quæ perpetuæ et constantis benevolentiae prima fiducia est, certissima virtutum, et princeps veritas. ¹⁶ Num quem in animo esse suspicatum audivi? Nemo simulatis blanditiis, nemo falsa pollicitatione deceptus est. Quis nescit aliorum impe-

afflictam suppeditatis alimentis sustentarat.

¹⁰ Nota est Thesei et Pirithoi, Damonis et Pythiæ, C. Lælii et Africani Scipionis amicitia. Plura ejus generis exempla passim vide apud auctores.

¹¹ De tribus comitum ordinibus a Constantino introductis: quid singulis pro ratione sui ordinis conveniret: de *comitibus provincialium*, de *comite diviniæ domus*, *largitionum*, etc. Vide Grutherium de *Officiis domus Augustæ*.

¹² Gregarius miles dicitur unus e grege, et tumultuarie undecunque collectus.

¹³ Ita restituendum fuit ex Cuspiniani codice, cum in plerisque libris legatur *imperitia rudes*. Similiter pro *primum*, aliqui legunt *plerique*.

¹⁴ Fortasse num quis maligne de se suspicatum audivit? Ita Livinelo videtur.

INTERPRETATIO.

⁹ Ejus causa, quem multum diligis, plurimum times.

¹⁵ Tanto molestior testis fugeretur eorum quæ agerentur turpiter.

ratorum hilarem diritatem, ¹ cachinnantemque sævitiam; a quibus ingenita crudelitas figmento lætitiæ tegebatur? Mira est in principe nostro mentis linguæque concordia. Non modo humilis et parvi animi, sed ² servile vitium scit esse mendacium. Et vere, cum mendaces homines aut inopia, aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat. Quis, oro vos, plura præbuit fidei constantiæque documenta? Omnes quos privatus in familiaritatem recepit, eodem habet imperator affectu. Nemo gradu pulsus, nemo aditu prohibitus, nulli palatii fores clausæ sunt. ³ Omnes bonos habet. In recipiendis amicis optimus iudex est. Si aliqui sunt improbi tolerandi, familiarium vitiis immutabilis est amicus.

XXVII. At mutant secundæ res animos? Nostrum principem si nondum mutaverint, quando mutabunt? Cujus unquam divinius felicitas fuit? Paulo ante ⁴ in laceratis Galliæ provinciis lapsus ⁵ inimicorum capitalium apertis armis, et occultis insidiis petebatur; in pauculis mensibus divino munere Libyæ, Europæ, Asiæque regnator est. Quæ majora expectabimus dei præmia, quæve uberiora dona fortunæ? Videte num secundis rebus elatus aliquid de prioris vitæ mansuetudine et moderatione mutaverit. Mutavit plane, mutavit. Nam civilior factus prosperorum infregit invidiam. Cui non vel illud tempus sedatæ præbuit mentis indicium, quo horrendi belli metu republica liberata, elati sumus cuncti gestiente lætitiâ? Sed imperator, quanquam cœlesti ope salutem reipublicæ propagatam videret, et conditionem deluit humanam, et, offensarum gratiam faciens, induit **C** fratrem, et cujus armis ⁶ vitam impugnatam sciebat; mortem ejus ornavit, ac postea ipse justa persolvit. Et memoria, et oblivione mirabilis, ⁷ oblitus inimici, meminit hæredis.

XXVIII. Sed quid ego longius indicia mitis et mansuetæ mentis accerso? Hic ipse, hic inquam ipse dies præbuit civilis animi satis clara documenta. Ego et ⁸ collega meus, ne quid maximus imperator propensius humanitatis studio faceret verebamur. Itaque matutino crepusculo palatium petimus. Ad-

¹ Id est, quam cachinno seu effuso risu dissimulabat. Domitianum notat, qui, quotiescunque sævire in quempiam destinabat, composito ad risus et jocos vultu, iracundiâ tegebatur.

² Sumptum illud ex Plutarcho de Institutione puerorum, δουλοπρεπές τὸ ψεύδεσθαι.

³ An amat: nisi habet id significat, quod apud Græcos ἔχει, pro tenet, retinet.

⁴ Acidalius legit, in laceratas Galliæ provincias.

⁵ Nempe Constantil, ejusque factionis.

⁶ Rittershusius legit, vitam suam impugnatam.

⁷ Oblitus se inimicum fuisse, meminit se hæredem ejus esse imperii.

⁸ Nevita, de quo non uno in loco Ammianus.

⁹ Nam moris erat apud Romanos, ut viri principes seu qui supra cæteros potentiâ eminent, prima et secunda hora matutina salutarentur. Martialis, lib.

A ventare nos principi, forte tum danti operam ⁹ saluatoribus, nuntiatur. Statim e solio ¹⁰ tanquam præceptus exsiluit, vultu trepido atque satagente, qualis mens mea esse potuisset, si principi serus occurrerem. Ægre remotis populi qui nos prægredebatur agminibus, ut quam longissime nobis obviam procederet laboravit. Illic, proh sancta divinitas! gaudentibus cunctis, quo ore? qua voce? inquit. Ave, ¹¹ consul amplissime. Dignatus osculo oris illius divinis affatibus consecrati dexteram dedit, illam dexteram, immortale pignus virtutis, et fidei. Poetæ ferunt altissimum illum, et cuncta potestate cohibentem deum, qui ditione perpetua divina atque humana moderatur, cum despiciat in terras ¹² habitu oris tempestatum incerta mutare, ejus nutu mundum tremiscere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena refundi.

XXIX. Hoc ita esse, paulo ante oculis licuit experiri. ¹³ In quantam laxatus est populus te consulibus tuis arridente lætitiâ? Vidimus attonitos admirantium vultus, multiformes lætantium status, varios corporum motus. Clamores inconditos profundebat laudandi effusa libertas. Tripudiabat crebris saltibus multitudo. Nimis lætitiæ decoris sunt et gravitatis immemores. Illa jactatio togarum, illa exsultatio corporum nescientibus pene hominibus excitabatur. Omnem modestiam populi, omnem verecundiam tui gaudia effrena superaverant. Ave, consul amplissime. Aveo plane, imperator, et avebo. ¹⁴ Neque enim eventus esse potest optati hujus ambiguus; cum is avere jubeat, qui jam fecit ut averem. Consul amplissime. Sum plane et consul, et amplissimus consul. Quis enim me fuit amplior consul, quem ¹⁵ sublimat et illustrat consulatus, quem tribuisti: amplitudo, quam tribuis. Post primæ salutationis fausta colloquia, quid pro jure consulari agere nobis placeat sciscitatur, senatorium impleturus officium si libeat ¹⁶ tribunal petere, si concionem advocare, si rostra conscendere. Sed nos ad curiam solemnia hujus diei senatusconsulta ducebant. Itaque se comitem statim præbet, et utrumque latus consulatus prætextatis

D IV, ep. 8:

Prima salutantes atque altera conterit hora.

¹⁰ Id est, præventus, ut Virgil. Æneid. vi, 105: Omnia præcepti, atque animo mecum ante peregi.

¹¹ Utrum hoc honoris titulo cohonestabantur consules, ut ad epigr. 9, lib. 1 Apollinaris Sidonii observat Joan. Savaro? an quod Mamertinus ad consulatum virtute sua pervenisset? *Is enim*, inquit Tullius pro Roscio Amerino, num. 85: *Mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiore locum pervenit.*

¹² An halitu? Quanquam et habitus oris apud Lucanum dicitur.

¹³ Extollit. Vox Ennii et Nonii.

¹⁴ Nota varia consulum officia, tribunal petere, concionem advocare, rostra conscendere, in curia senatusconsulta proferre. Hoc passim videre est apud historiæ Romanæ scriptores.

INTERPRÉTATIO.

⁹ In quantum gaudium effusus est populus, dum tuis consulibus adblandireris.

¹⁴ Neque enim potest dubius esse successus hujus voti tui.

lectus incedit, non multum differens a magistratibus suis et genere et colore vestitus.

XXX. Superfluum forte videatur quæ vosmetipsi vidistis iterare, neque enim auribus expetuntur quæ fuerint usurpata luminibus, sed mandanda sunt litteris, inserenda monumentis, mittenda in posteros, venturis sæculis vix credenda miracula. Pene intra ipsas palatinæ domus valvas, lecticas consulares jussit inferri; et cum, honori ejus venerationique cedentes, sedile illud dignitatis amplissimæ recusarem, suis nos prope manibus impositos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes, gradum moderans pene ad lictoris nutum, et viatoris imperium. Credet hoc aliquis qui illa purpuratorum vidit paulo ante fastidia, qui ideo tantum honorem in suos, ne inhonores contemnerent, conferebant? Credet aliquis tanto post veterem illam priscorum temporum libertatem reipublicæ redditam? Neque enim ego ¹ Lucii Bruti, et Publii Valerii, qui primi exactis regibus potestate annua civibus præfuerunt, consulatum nostro anteponendum puto. Uterque bono publico, uterque Romanæ reipublicæ salutari, uterque insignis principis commodorum; sed habet aliquid unusquisque præcipuum. Illi potestatem consularem per populum acceperunt, nos per Julianum recepimus. Illorum anno libertas orta est, nostro restituta.

XXXI. Sed sint, sanctissime imperator, ea quæ tu juste, moderate, civiliter facis aliis forte miraculo; mihi esse non possunt, qui te omnibus ² humanis vitiis absolutum et liberum, sciam solo immortalitatis amore flagrare, dirigere omnes opes et cogitationes tuas ad memoriam posteritatis æternam, atque his maxime servire iudicibus qui de rebus gestis tuis sine odio et gratia venturis sæculis iudicabunt. Non potest quidquam abjectum et humile cogitare, qui scit de se semper loquendum. Nunc si tibi, imperator, parum ampla, nec respondente meritis tuis oratione usus videbor, quæso obtestorque te, meæ id naturæ potius quam magnitudini beneficiorum tuorum

¹ De his primis Romanorum consulibus abstinere referre, quæ habent fuisse historiarum Romanarum scriptores.

² Haud ita esse ad Juliani vitæ finem observabo.

³ In editione Puteana est *a me anima defecerit*. Duas voculas expunxi cum Acidalio. In aliis est *cum*

putes esse tribuendum. Nemo unquam post homines natos ampliora præmia a regibus atque imperatoribus consecutus est; nulli plus oneris impositum. Non abnuam præfecturas, et consulatus multis esse delatos, sed his post immensos labores, honos quasi debitus restitutus est: mihi cum jam honorem adeptus sim, nunc demum ut merear laborandum est. Versa ratione temporum, permutata munerum vice modo entendum est ut præmio dignus existimer, cum jam præmium ceperim. O mihi festinæ tuæ benevolentiae gravissimum pondus! Vereor ut aperte exprimere difficultatum mearum ordinem valeam. Facilius est, imperator, bonis artibus mereri consulem fieri, quam industria et labore perficere ut videaris meruisse cum factus sis.

XXXII. Absit, Auguste, et istud sancta divinitas omen avertat, ut tu a quoquam mortalium exspectes vicem beneficii! Verumtamen, quod solum vel accipere potest ista fortuna, vel a nobis opibus tuis tribui, immortalitatem munerum tuorum colam officiis sempiternis. Omne negotium, omne otium meum in ornandis rebus tuis celebrandisque ponetur; neque solum vivente me ac vigente grati animi benevolentia declarabitur; sed etiam ³ cum anima defecerit, monumenta tui in me beneficii permanebunt. ⁴ In referenda autem gratia, sanctissime imperator, hoc tibi polliceor, semperque præstabo, mihi neque in suggerendis consiliis veritatem, neque in adeundis, si res poposcerit, periculis animum, neque in sententia simpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus prorepublica teque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis industriam, neque in augendis imperii tui commodis grati animi benevolentiam defuturam; idque omni vitæ meæ tempore summis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, ut honores in me tui non quia necesse fuerit ad quemcumque delati, sed quia oportuerit recte positi et ratione collocati esse videantur.

me anima defecerit.

⁴ Sumptum illud, ut vel omnium minime oculatis patet, ex *Ciceroniana oratione post reditum ad Quirites*, sub finem.

APPENDIX.

VITA FL. CLAUDII JULIANI.

Anno Urbis conditæ 1084, Christi 331, Constantini Magni imp. 26.

Flavius Claudius Julianus, cognomento Apostata, quod a Christiana religione, quam adolescens professus erat, rerum potitus foedissime defecisset; patre Constantio Constantini Magni fratre, matre Basilina nobilissima femina Christiana, secunda Constantii uxore, vir idus Novemb. nascitur Constantinopoli. Mater paucis post mensibus excessit e vita. (Julianus in *Misopogone*.)

An. U. C. 1090, Christi 337, Constantini, Constantii et Constantis Augg. imp. 1.

Constantius, ejusque frater Annibalianus, ac Dalmatii eorum fratris filius Dalmatius Cæsar, quos Constantinus Magnus purpurea aureaque veste et nobilissimus titulo donaverat, in seditione militari opprimuntur, vel instigante, vel dissimulante certe Constantio Augusto: sive ut tutius imperaret, sive ut Constantino patri porrectum, uti suspicabatur, ab iis venenum vindicaret. Vix Julianus et Gallus ejus